

Ivo Šprljan

STANADI – program obnove arhitektonskih detalja i elemenata u Šibeniku

Ivo Šprljan
Ministarstvo kulture
Konzervatorski odjel u Šibeniku
HR – 22000, Stube Jurja Čulinovića 1/3

UDK: 72.04.025.3/4(497.581.2Šibenik)
Stručni rad/Professional Paper
Primljen/Received: 19. 8. 2019.

Ključne riječi: STANADI, Šibenik, arhitektonski element, obnova
Keywords: STANADI, Šibenik, architectural element, restoration

U članku se govori o programu STANADI (STARine NAše Dlvne) koji je 1998. godine utemeljio Konzervatorski odjel u Šibeniku. Program je usmjeren obnovi arhitektonskih detalja i elemenata u okviru povijesne jezgre Šibenika, a financiran je sredstvima donatora i pokrovitelja. Autor donosi pregled dokumentacijske faze koje je prethodila programu kao i izbor najznačajnijih projekata u tijeku višegodišnje realizacije ovoga u Hrvatskoj jedinstvenog programa.

Program obnove arhitektonskih detalja i elemenata u šibenskoj povijesnoj jezgri započeo je s provođenjem već daleke 1998. godine.¹ Program je dobio naziv STANADI, što je skraćena od „STARine NAše Dlvne“, a utemeljen je pri šibenskom Konzervatorskom odjelu.² Program je usmjeren na konzervatorsko-restauratorske intervencije na arhitektonskim detaljima i elementima, tj. posvećen je onom segmentu arhitektonske baštine koji je do danas u stručnoj i znanstvenoj literaturi obrađen neselektivno, povremeno i rijetko te u cjelini nesustavno.

Kako bi se jedan ovakav program počeo realizirati, bilo je potrebno izraditi metodološki pristup obradi arhitektonskih detalja i elemenata Šibenika kao preliminarnoj fazi programa. To je bio potpuno originalan metodološki pristup, a obrada je trajala punih 14 godina prije nego što je program krenuo u provedbu.

Metodološki pristup obrade arhitektonskih detalja i elemenata Šibenika sastojao se od tri glavna, međusobno povezana segmenta:

I. terenski obilazak, inventariziranje i fotografiranje arhitektonskih detalja i elemenata

1 Čitavo ovo autorovo zanimanje za arhitektonske detalje i elemente Šibenika potaknuto je inicijativom velikih splitskih konzervatora arhitekata Jerka i Mirjane Marasović, kojima upravo zbog toga dugujem iznimnu zahvalnost.

2 Ideator, koordinator i konzervatorski nadzornik programa od utemeljenja je autor ovog članka.

II. klasificiranje, sistematiziranje, izrada statistike i grafičkih priloga

III. sinteza tipologije arhitektonskih detalja i elemenata te povijesnoumjetnička valorizacija.

Osnovicu obrade arhitektonskih detalja činilo je inventariziranje (I.). Terenskim popisom bili su obuhvaćeni svi objekti u povijesnoj jezgri Šibenika. Inventariziranje se sastojalo od vizualnoga pregleda svih pročelja pojedinog objekta, partera dvorišta i ulica koje ga okružuju te pregleda pete fasade s lociranjem uočenih karakterističnih elemenata³ na inventarizacijskom obrascu pripadajućeg objekta. Usporedo s popisivanjem fotografirani su svi arhitektonski elementi. Prilikom fotografiranja elemenata fotografirani su i njihovi detalji.⁴

Nakon inventariziranja provedeno je klasificiranje, sistematiziranje i statistička obrada arhitektonskih elemenata (II.) uvedenih u inventarizacijske obrasce. Tako je utvrđeno da šibenska povijesna jezgra ima ukupno 3.300 karakterističnih arhitektonskih elemenata.⁵

Sljedeći korak bio je prelazak na razradu tipologije i povijesnoumjetničku valorizaciju arhitektonskih elemenata i detalja (III.) Šibenika kao vrlo kompleksnu etapu obrade koja se sastojala od proučavanja svih raspoloživih povijesnih izvora o arhitektonskim elementima te proučavanja poznate stručne i znanstvene literature kako bi se upoznale vrijednosti arhitektonskih elemenata i ustrojila tipologija u okviru svake zasebne grupe elemenata. To je podrazumijevalo sustavnu usporedbu s arhi-

3 Što je to karakterističan element? Ako jedan objekt ima tri prozora jednakih karakteristika (npr. istih natprozorskih profilacija), onda se u inventarizacijski obrazac objekta unosio JEDAN prozor kao karakterističan element. Ako se sve natprozorske profilacije međusobno razlikuju (u vertikalnome presjeku), u anketni se list unosilo TRI prozora zasebno kao karakteristične elemente.

4 Što je to element, a što detalj? Pojam *arhitektonski element* odnosi se npr. na balkon, a pojam *arhitektonski detalj* odnosi se npr. na stupić balustrade istog balkona. U inventarizacijske obrasce unosili su se samo arhitektonski elementi.

5 Elementi su klasificirani u grupe kao što su balkoni, bifore, dimnjaci, grbovi itd.

tektonskim elementima ostalih dalmatinskih i drugih gradova, što je za ustroj tipologije osobito značajno ako su povijesni izvori oskudni, a arhivi uglavnom neistraženi i neobjavljeni.

Nakon što su obavljene sve tri preliminarne faze obrade bilo je moguće napraviti popis prioriteta za obnovu arhitektonskih elemenata. Dva su kriterija bila važna za izradu ovog popisa: povijesnoumjetnička vrijednost i stanje očuvanosti materijala tih elementa koje se moglo okvalificirati kao dobro, loše ili ruševno. Čitav navedeni pristup obradi arhitektonskih elemenata i detalja može se i shematski prikazati, kao što je to već učinjeno na primjeru grada Skradina u zaleđu Šibenika.⁶

Prvi konkretni zahvati realizirani su 1998. godine. Značajnom donacijom privatnoga šibenskog poduzetnika Vlade Čovića restaurirane su drvene vratnice šibenske katedrale koje su skinute sa zapadnog portala 1966. godine i zamijenjene brončanim vratnicama.⁷ Od tada su se nalazile u neodgovarajućim depoima i dočekale restauraciju u lošem stanju. Vratnice su se pored baroknih stilskih dekoracija isticale i urezanom godinom 1738. kao jedine poznate vratnice u Šibeniku s upisanom godinom.⁸ Restaurirane vratnice prezentirane su na pročelju biskupske palače, nasuprot Gradskom muzeju.⁹ Za tu priliku napravljena je posebna željezna nosiva konstrukcija te postavljena noćna rasvjeta (sl. 1, 2).

Drugi projekt realiziran je 2000. godine zahvaljujući pobjedi na natječaju za donaciju Zagrebačke banke. Radilo se o restauraciji barokne kovane rešetke u luneti portala kao i pripadajućih drvenih vratnica palače Pellegrini-Tambača.¹⁰ Projekt je prepoznat kao originalan i jedinstven, a tijekom realizacije popraćen je brojnim medijskim osvrtima, što je stvorilo afirmativnu atmosferu za nove donacije i realizacije. Bez sumnje, bio je to veliki vjetar u leđa programu STANADI (sl. 3, 4).

U okviru programa nadomještani su i nestali, tj. ukradeni detalji. Tako je nanovo izvedena mala prozorska rešetka od kovanog željeza u Pekarskoj ulici (projekt br. 7).¹¹ U ovom slučaju zahvaljujući prethodnoj dokumentacijskoj fazi postojala je fotografija rešetke koja je ukradena neposredno pred Domovinski rat. Fotografija je poslužila izradi preciznog projekta rekonstrukcije (sl. 5, 6).

Uoči rušenja jedne zgrade na obali tijekom 1990. godine demontirana je jedna elipsasta rešetka baroknih stilskih karakteristika.¹² Projektom iz 2003. godine (projekt br. 9) obuhvaćeno je elektrolitsko čišćenje i restauratorska obra-

da kovanog željeza te prezentacija na pročelju palače Divnić na Skalicama koje se spuštaju prema Dobriću. Bio je to primjer javne prezentacije detalja, čime je izbjegnuto deponiranje u gradski muzej (sl. 7, 8).

Propali dijelovi drvenih vratnica na adresi Stube Dragojevića 1¹³ rekonstruirani su. Zanimljivo je da je sponzor ujedno bio i vlasnik stolarske radionice te je pod konzervatorskim nadzorom sâm nadopunio vratnice i ponovno ih stavio u funkciju (projekt br. 10). Kasetirane vratnice baroknih stilskih karakteristika bile su teško oštećene vlagom, uglavnom u donjoj zoni gdje su daske bile gotovo potpuno istrunule (sl. 9, 10).

„Dječje boje za stare vratnice“ bio je naziv projekta (br. 11) u okviru kojega je izvršena ličilačka obrada triju drvenih vratnica (18. i 19. stoljeće) te restauriranje pripadajućih ukrasnih okova.¹⁴ Bio je to prvi projekt programa koji je imao izniman edukativan karakter jer su u njemu sudjelovala djeca osnovne škole „Petar Krešimir IV.“ sa svojom nastavnicom prof. Zdenkom Bilušić. Naime, u prvom dijelu projekta djeca su na vratnicama komadićima koloriranog papira u kolažu ostvarila koncepte izgleda vratnica nakon bojanja, a u drugom dijelu projekta pristupilo se ostvarenju zamisli. Djeca su za svoj rad bila nagrađena prigodnim darovima koje je pripremio sponzor. Projekt je privukao iznimnu pozornost medija jer su djeca proširila program svojim igrokazima na obližnjem trgu dijeleći pritom prolaznicima prigodne poruke o potrebi zaštite kulturne baštine (sl. 11, 12).

Projektom br. 13 program STANADI je prvi put realizirao obnovu jednoga arhitektonskog elementa u interijeru. Radilo se o reatauriranju gotičkih oslikanih drvenih greda u prizemlju šibenske palače Gogala¹⁵ (sl. 13, 14).

U Ulici sv. Nikole Tavelića nalazi se velika zidna kapelica izvedena u duhu historicizma koja je prije restauratorskog zahvata bila oštećena i prilično zapuštena.¹⁶ Ovaj restauratorski projekt (br. 18) treba izdvojiti jer je po prvi put realiziran zahvaljujući inozemnom donatoru, konkretno veleposlanstvu Kraljevine Norveške (sl. 15, 16).

Restauriranje portala u prizemlju palače Rossini¹⁷ bilo je jedan od najkompleksnijih i stoga najskupljih realiziranih projekata programa STANADI (projekt br. 19). Vrsni gotički portal iz 15. stoljeća s grbom obitelji Tobolović bio je devastiran krajem 19. stoljeća, kada je grb otkupila i demontirala jedna austrijska kolekcionarska obitelj. Srećom, tada je napravljena i kopija grba koja je ostala deponirana u gradskom muzeju. Ciljevi projekta bili su ponovno umetanje

6 ŠPRLJAN, IVO, 1997., 11.

7 DEVETAK, VOJKO, 1980., 28.

8 ŠPRLJAN, IVO, 1992.-1993., 80.

9 Danas su vratnice prezentirane na pročelju prizemlja crkvenog muzeja u Šibeniku.

10 Na kat. čest. zgr. 5244 K.O. Šibenik.

11 Na kat. čest. zgr. 5733 K.O. Šibenik.

12 Zgrada s rešetkom nalazila se je na k.č.zgr. 5851 K.O. Šibenik.

13 Na k.č.zgr. 5254/4 K.O. Šibenik.

14 Vratnice sa stilskim oznakama 19. stoljeća nalazile su se na k.č.zgr. 5910 (palača Divnić) i 5723 K.O., a vratnice s baroknim stilskim karakteristikama nalazile su se na k.č.zgr. 5712, sve K.O. Šibenik.

15 Na k.č.zgr. 5272 K.O. Šibenik.

16 Na k.č.zgr. 5865 K.O. Šibenik.

17 Na k.č.zgr. 5252/3 K.O. Šibenik.

lunete iznad nadvratnika i montiranje kamenog grba unutar lunete. U tu svrhu injektiranjem je učvršćen zid iznad nekadašnje lunete te izveden iskop u zidu radi pozicioniranja novih lukova portala. Radovima je prethodio precizan projekt temeljen na staroj fotografiji iz 19. stoljeća koja se uz pomoć geodetskoga računalnog programa zarotirala i prilagodila arhitektonskom snimku donjeg dijela portala. Tako su nedostajući lukovi i akroterij bili precizno nacrtani i nakon toga izvedeni u klesarskoj radionici (sl. 17, 18).

Kameni gotičko-renesansni balkon na bočnom pročelju zgrade s kavanom „Medulić“ (projekt br. 21) prije konzervatorsko-restauratorskih radova doslovno se raspadao.¹⁸ Bio je to primjer kako jedan sustavan program u ovom slučaju može pomoći u spašavanju teško oštećenih arhitektonskih detalja za čije očuvanje praktički nitko nije bio zainteresiran (sl. 19, 20).

Restauracija manirističkog portala (sl. 21, 22) s prijelaza iz 16. u 17. stoljeće na palači Draganić 2005. godine primjer je prve primjene lasera u metodologiji čišćenja kamenih spomenika u povijesti šibenskog konzervatorstva (projekt br. 24).¹⁹

U sklopu projekta restauriranja teško oštećenoga ranogotičkog grba s prikazom sv. Mihovila iznad gradskih vrata uz Kneževu palaču²⁰ repliciran je izvornik, a kopija pohranjena u čuvaonicu gradskog muzeja (projekt br. 31). Original je cjelovito restauratorski obrađen *in situ*. Prikaz sv. Mihovila inače se nalazi i u logu programa STANADI (sl. 23, 24) pa je ovaj projekt imao i simbolički značaj.

Dominantnu eksterijernu drvenu baštinu Šibenika čine stare vratnice, gotovo isključivo u prizemljima zgrada. Kod projekta br. 33 radilo se o restauriranju drvenih arhitektonskih elemenata na gornjim etažama pročelja, o dva tzv. „žburta“.²¹ Riječ je o konzolno istaknutim drvenim prozorima koji su bili česti na starim zgradama tijekom 19. stoljeća i početkom 20. stoljeća (sl. 25, 26).

Jedan od najzahtjevnijih i najskupljih projekata programa bilo je restauriranje triju kamenih grbova gotičko-renesansnih stilskih karakteristika koji su se nalazili na peterokutnoj kuli tvrđave sv. Mihovila²² (projekt br. 37). Pristupačnost grbovima bila je moguća samo izvedbom posebne radne skele, što je otežavalo demontažu i ponovnu montažu grbova nakon njihove restauracije. Projekt je dugo trajao jer su u početku bila prikupljena sredstva samo za demontažu grbova (sl. 27, 28).

Važan iskorak za program bila je odluka uprave Grada Šibenika da se svake godine osigura izvjesna svota za konzervatorsko-restauratorske intervencije na arhitek-

tonskim detaljima, prvenstveno drvenim vratnicama u povijesnoj jezgri koje su zbog materijala bile posebno ugrožene utjecajem atmosferilija i crvotočine. Tako je 2015. godine nastao projekt (br. 40) koji je objedinio čak šest drvenih vratnica s elementima baroka, historicizma i secesije na različitim pozicijama u šibenskoj povijesnoj jezgri²³ (sl. 29, 30).

Konzervatorsko-restauratorske intervencije na gotičkoj bifori na kući Blaće²⁴ (projekt br. 41) dugi su niz godina čekale realizaciju, s jedne strane zbog visoke cijene, a s druge strane zbog nemogućnosti pronalaska donatora za ulaganje u arhitektonske detalje na privatnoj zgradi. Na kraju je bifora restaurirana (dijelom rekonstruirana) ponudnim pokroviteljstvom Grada Šibenika, tj. sredstvima gradskog proračuna namijenjenim obnovi detalja u povijesnoj jezgri. Značaj projekta je u povijesnoj i stilskoj valorizaciji bifore atribuirane radionici majstora Jurja Dalmatinca za vrijeme njegovog boravka u Šibeniku oko sredine 15. stoljeća. Bifora (sl. 31, 32) je bila uvelike oštećena i devastirana pa je restauriranje bilo prilično zahtjevno.

Ovim gradskim pokroviteljstvom realiziran je i projekt obnove (br. 44) dvaju dimnjaka na kući Galera, registriranom kulturnom dobru.²⁵ Bio je to prvi projekt programa koji je obuhvatio i stare dimnjake kao arhitektonske elemente koji su u nestajanju u tijeku recentnih rekonstrukcija i neodržavanja zgrada. Ovdje je riječ o dvama dimnjacima koji se oblikom javljaju tijekom europskog baroka, a takvih je sačuvano svega nekoliko u povijesnoj jezgri grada Šibenika (sl. 33, 34).

Trenutno su u realizaciji konzervatorsko-restauratorski radovi na dvorišnom zidu zgrade na adresi sv. Nikole Tavelića 1 (br. 45).²⁶ Na zidu s teško devastiranom žbukom i portalom restaurirat će se i djelomično rekonstruirati kameni portal s drvenim vratnicama, zatim će se rekonstruirati žbukani slog s vijencem te restaurirati ograda od kovanog željeza. Svi su arhitektonski elementi iz 1856. godine i pripadaju sjajnom segmentu historicističke arhitektonske baštine grada Šibenika (sl. 35). Ovom projektu će biti pridružene još jedne vratnice baroknog stila s palače Gogala.

U realizaciji projekata programa STANADI radile su restauratorske radionice: „Krševan“ d.o.o. iz Zadra, „Oblikovanje“ d.o.o. iz Sesveta, „Renesansa“ iz Buja, „Torzo“ iz Zagreba, „Kor“ d.o.o. iz Splita, restaurator Goran Tonči Ivica iz Splita, kao i građevinske tvrtke: RAN d.o.o. Šibenik,

18 Na k.č.zgr. 5888 K.O. Šibenik.

19 Na k.č.zgr. 5655 K.O. Šibenik.

20 Na k.č.zgr. 5251/2 (dio) K.O. Šibenik.

21 Na k.č.zgr. 5912 K.O. Šibenik.

22 Kula se nalazi približno na sredini istočnog bedema tvrđave,

k.č.zgr. 5158 (dio) K.O. Šibenik.

23 Jedne vratnice baroknih stilskih karakteristika na k.č.zgr. 5684; tri vratnice stilskih karakteristika iz 19. stoljeća: na k.č.zgr. 5752 (uz Kalelargu), 5616 (prema Starom pazaru, uz današnju postolarsku radionicu) i 5252/1 (lijevo od Male lođe), te dvije vratnice karakteristične za 1. četvrtinu 20. stoljeća: k.č.zgr. 5245/2 (desno od palače Ježina) i k.č.zgr. 5375/2 (preko puta palače Gogala), sve K.O. Šibenik.

24 Na k.č.zgr. 5763 K.O. Šibenik.

25 Na k.č.zgr. 5701 K.O. Šibenik.

26 Na k.č.zgr. 5750 (dio prema jugozapadu) K.O. Šibenik.

SGK Velika Gorica, Zdravko gradnja d.o.o. iz Šibenika, svi s licencom Ministarstva kulture. Svim realizacijama prethodili su istražni radovi. Stručni konzervatorski nadzor i koordinaciju projekata obavljao je autor ovog članka.

ZAKLJUČAK

Program STANADI utemeljen je kao alternativni program obnove arhitektonskih detalja i elemenata za koje je zbog minornosti teže iznaći sredstva kod Ministarstva kulture. Mali arhitektonski detalji dođu na red tek pri intervencijama na cjelovitim profanim ili sakralnim građevinama, dok na ostalim objektima sekundarnoga povijesnog i stilskog značenja sve brže propadaju. STANADI je program koji prostorno objedinjuje čitavu povijesnu jezgru ne praveći razli-

ku među objektima, već postavljajući prioritete po arhitektonskom i stilskom značaju detalja, a ujedno uvažavajući i njegovo građevno stanje.

Ovaj šibenski projekt mogao bi poslužiti kao model ostalim hrvatskim gradovima. Takav model obnove koji se stalno prati u medijima ima i edukativnu dimenziju jer kod građana i donatora pojačava svijest o vrijednosti tog segmenta arhitektonske baštine, što indirektno usporava proces nestajanja arhitektonskih detalja iz povijesne jezgre.

Od 1998. do 2019. godine ukupno je kroz program STANADI realizirano 45 projekata te su obnovljena 83 arhitektonska elementa. Donatori, sponzori i pokrovitelji u spomenutom razdoblju izdvojili su za projekte ukupno 2.065.150,00 kn.

Tablica realiziranih projekata

R. BR. PRO- JEKTA	OBJEKT, ARHITEKTONSKI ELEMENT ILI NJEGOVI DIJELOVI (lokacija, stilske karakteristike i datacija)	KONZERVATORSKO-RESTAURATORSKI RADOVI	Zavr- šeno god.	DONATOR SPONZOR POKROVITELJ	IZNOS DONACIJE kn/EUR
1.	Katedralne barokne vratnice, 1738.	Restauriranje vratnica i izrada replika dviju brončanih drški, kasnorenesansna venecijanska radionica	1999.	Vlado Čović, šibenski privatni poduzetnik	73.000 kn 9.700 EUR
2.	Palača Pellegrini, kovana rešetka u luneti (barok, 18. st.) i drvene vratnice (18./19. st.)	Restauracija drvenih vratnica, elektrolitsko čišćenje rešetke, zaštita metala, čišćenje kamenog portala	2000.	Zagrebačka banka	30.000 kn 4.050 EUR
3.	Romanički portal na crkvi sv. Duha, 13. st.	Restauracija sačuvanih kamenih elemenata portala te restauracija žbuke u luneti portala	2000.	Rotary club Šibenik	20.000 kn 2.700 EUR
4.	Freska u luneti portala crkve sv. Frane, gotika, poč. 15. st.	Rendgenske i kemijske analize uzoraka, UV i IC snimanje, sanacija pukotina i otpalih fragmenata žbuke, zaštita paralooidom	2001.	Grad Šibenik	60.000 kn 8.100 EUR
5.	Freske u luneti gotičkog portala kuće Chiabov, renesansa, 16. st.	Rendgenske i kemijske analize uzoraka, UV i IC snimanje, sanacija pukotina i otpalih fragmenata žbuke, zaštita paralooidom	2001.	Grad Šibenik	60.000 kn 8.100 EUR
6.	Kapelica na trgu pred kavanom «Medulić», 1930.	Čišćenje i cinčanje neobarokne zaštitne rešetke na kapelici, postava novih vrata, restauriranje stare slike Bogorodice	2001.	Goran Sekulić, vlasnik tvrtke «Faks», Šibenik	6.000 kn 810 EUR
7.	Pekarska ulica, barokne prozorske rešetke	Izrada replike kovane željezne rešetke prema projektu rekonstrukcije uz korištenje stare fotografije	2002.	Jozo Topić, «Optika Topić», Šibenik	5.000 kn 700 EUR
8.	Zagrebačka ulica, okrugle prozorske rešetke, 18./19. st.	Elektrolitsko čišćenje i zaštita metala na dvjema okruglim prozorskim rešetkama, sanacija kamenih pragova prozora	2002.	Miljenko Aralica, «Wit boy», Zadar	7.000 kn 950 EUR
9.	Elipsaste prozorske rešetke, barok, 18. st.	Elektrolitsko čišćenje i restauracija metala, montaža rešetke na pročelje palače Divnić (Skalice)	2002.	Jadranska banka Šibenik	10.000 kn 1.350 EUR
10.	Drvene vratnice, Stube Dragojevića 1, barok, 18. st.	Zamjena svih propalih dijelova, izrada nedostajućih profila, bojenje, izrada nove kvake i brave, čišćenje portala	2002.	Stolarija Gojanović, Bilice	14.000 kn 1900 EUR

11.	«Dječje boje za stare vratnice», 3 vratnice, barok i 19. st.	Ličilačka obrada triju vratnica, demontaža i montaža 5 mjedenih drški nakon elektrolitskog čišćenja	2002.	Naprijed d.d. Šibenik	5.000 kn 700 EUR
12.	Drvena luneta na portalu, Kvarir, 18./19. st.	Zdravo staro drvo sačuvano (80%), nedostajući dijelovi nadopunjeni, bojenje	2002.	Igor Lučev, javni bilježnik iz Šibenika	2.000 kn 270 EUR
13.	Palača Gogala, gotički strop s oslikanim gredama	Restauracija 10 drvenih greda s oslicima na bokovima i dnu greda	2002.	Mira Schwyter, Šibenik	24.000 kn 3.250 EUR
14.	Željezna vrtna ograda i vrata uz kuću Pasini, poč. 20. st.	Demontaža i montaža rešetke iz lijevanog željeza, radionička obrada i zaštita željeza od korozije	2002.	Ivica Batinić i Vesna Pasini iz Šibenika	15.000 kn 2.030 EUR
15.	Kameni balkon na palači Gogala, barok, 18. st.	Izvedba novih dijelova (stupića, ploče i naslona) te komponiranje sa starim dijelovima balkona	2002.	Nike Gogala, pravnica iz Rijeke	51.000 kn 6.900 EUR
16.	Vratnice u ulici don Krste Stošića, barok, 18. st.	Stolarska obnova drvenih vratnica, restauracija mjedenih i željeznih okova	2002.	Grad Šibenik	9.500 kn 1.300 EUR
17.	Kapelica Gospe od Žalosti, u blizini teatra, 19./20.st.	Izvedena nova stolarija, novo žbukanje, prema staroj fotografiji ispisana molitva Gospi na mjedenoj ploči	2002.	«Oblikovanje», Sesvete i M. Klarić, Šibenik	7.500 kn 1.010 EUR
18.	Kapelica u Ulici Sv. Nikole Tavelića, 19./20. st.	Uređenje uličnog zida duljine 13 m, restauracija kapelice, izrada i zamjena oštećenih elemenata na kapelici	2003.	Norveško veleposlanstvo	74.000 kn 9.900 EUR
19.	Portal s grbom Tobolović na palači Rossini, 15. st.	Umetanje nove lunete s replikom grba Tobolović iznad portala s injektiranjem gornje zone; izmjena stepenice i izvedba tašela na lijevom dovratniku portala, izrada novog akroterija	2003.	Europska unija, SGK – Velika Gorica i Dom-Konzalting Šibenik	89.000 kn (72.000 + 15.000 + 2.000) 12.000 EUR
20.	Drvene barokne vratnice na palači Rossini, 18. st.	Izmjena oštećenih letvica i profila, zaštita vratnica od crvotočine, bojenje; demontaža i restauriranje mjedenih štitova	2003.	Stolarija „Rudi“, Šibenik	3.700 kn 500 EUR
21.	Kameni gotičko-renesansni balkon («Medulić»), 15./16. st.	Demontaža ograde, izrada novih stupića, krpanje oštećenja, statičko stabiliziranje	2004.	«Dalekovod» Zagreb	14.700 kn 1.950 EUR
22.	Bunarske krune na cisterni «4 bunara», sred. 15. st.	Demontaža četiriju bunarskih kruna zajedno s bazama; sanacija i restauracija baza i kruna te montaža	2004.	Grad Šibenik	40.000 kn 5.500 EUR
23.	Renesansni balkon na palači Draganić, 16. st.	Restauracija i čišćenje balkonske ploče, zamjena dovratnika na baroknom balkonskom portalu	2005.	Javna ustanova NP «Krka»	42.000 kn 5.700 EUR
24.	Maniristički portal na palači Draganić, 16./17. st.	Restauracija i čišćenje portala uz upotrebu lasera	2005.	Javna ustanova NP «Krka»	50.000 kn 6.800 EUR
25.	Renesansna bifora na zgradi ex Lego, 16. st.	Izrada nedostajućih elemenata bifore, montaža, izrada tašela „usuho“ i „umokro“, čišćenje i zaštita kamena	2005.	Jozo Topić, Šibenik	50.000 kn 6.800 EUR
26.	Kapelica sv. Križa u Docu, 19. st.	Klesarski radovi (pragovi), bravarski radovi (rešetka), restauratorski radovi (niša i raspelo)	2005.	Župljani Doca s gosp. Aljošom Kitarovićem	34.200 kn 4.640 EUR
27.	Drveni strop gotičkih stilskih karakteristika, 15. st., ex Vidović	Istražni radovi, fumigacija drvene građe, rekonstrukcija druge nazidne grede, ugradba nedostajućih elemenata	2006.	Šibenska biskupija i rest. radionica „Renesansa“ Buje	80.000 kn + 10.000 kn 12.300 EUR

28.	Komin u kući ex Vidović, 19. st.	Restauracija nape komina (istražni radovi, čišćenje drvenih profiliranih greda, zaštita drva)	2006.	Restauratorska radionica „Renesansa“ Buje	6.000 kn 820 EUR
29.	Tri prozorske rešetke baroknog stilslog sloga, 18. st.	Izrada novih drvenih dekorativnih elemenata, montaža, zaštita drva, popravak prozora, izmjena prozorskih mrežica	2006.	Grad Šibenik	12.000 kn 1.630 EUR
30.	Kip sv. Nikole i dio preslice crkve sv. Nikole, 17. st.	Čišćenje i zaštita kamena na kipu i preslici, rekonstrukcija otpale šake na kipu, restauracija biskupskog štapa na kipu	2006.	anonimni donator i „Krševan“ d.o.o. Zadar	20.000 kn + 12.000 kn 4.350 EUR
31.	Reljef sv. Mihovila, 14. st.	Restauratorski radovi na izvorniku; predkonsolidacija, retuš, konzervacija, izrada replike, montaža izvornika	2008.	Družba „Braća hrvatskog zmaja“, Šibenik	24.000 kn 3.250 EUR
32.	Renesansni grb s natpisom na zidu do Gradske lože, 16. st.	Mikropjeskarenje, čišćenje, pranje čitavog zida vodom, čišćenje i izrada novih sljubnica, zaštita kamena	2006. i 2008.	građ. tvrtka „Dva Marka“, Šibenik, ugost. obrt 'Moca'	27.000 kn 3.700 EUR
33.	Dva drvena prozorska istaka („žburta“), 1906.	Demontaža, istražni radovi, stolarska obrada, izrada novih dijelova, bojanje, montaža	2009.	Javni bilježnik Igor Lučev i Grad Šibenik	2.000 kn + 3.000 kn 700 EUR
34.	Drvene vratnice, uz kavanu „Medulić“, poč. 20. st.	Istražni radovi, stolarska obrada, bojanje, čišćenje okova, čišćenje portala	2009.	dr. Jasminka Lasinović	15.000 kn 2.100 EUR
35.	Drvene vratnice na portalu crkve sv. Nikole, 17. st.	Čišćenje, eliminacija truleži, kitanje, izrada novih dijelova, dezinfekcija, petrifikacija, bojanje	2009.	Župa sv. Jakova	20.000 kn 2.600 EUR
36.	Obojene drvene grede samostana sv. Luce, oko 17. st.	Čišćenje, dezinfekcija, petrifikacija, obrada oštećenja, kitanje pukotina, izrada retuša, izvještaj o radovima	2010.	Benediktinski samostan sv. Luce, Šibenik	80.000 kn 11.000 EUR
37.	Tri renesansna grba, tvrđava sv. Mihovila, 16. st.	Demontaža, desalinizacija, integracija labilnih komada, izrada novih komada, izrada spojnica, hidrofobizacija, montaža	2004. do 2014.	Grad Šibenik	166.300 kn 22.000 EUR
38.	Ponovna restauracija baroknih katedralnih vratnica iz 1738. godine	Skidanje stare boje, čišćenje, zapunjavanje pukotina drvenim klinovima, dezinfekcija, petrifikacija, novi nalič	2015.	Vlado Čović, privatni poduzetnik iz Šibenika	16.250 kn 2.200 EUR
39.	Gotički portal sa samostrijelcem, 15. st.	Čišćenje uporabom lasera, uklanjanje nečistoća, zamjena fuga, završna zaštita kamena	2016.	Tvrđava kulture Šibenik	50.000 kn 6.700 EUR
40.	Grupa od 6 portala i 6 drvenih vratnica, 19. i 20. st.	Čišćenje kamenih portala, sanacija pukotina, restauracija drvenih vratnica i okova	2016.	Grad Šibenik	150.000 kn 20.100 EUR
41.	Gotička bifora na kući Blaće, oko sredine 15. st.	Restauracija izvornih dijelova, izvedba nedostajućih dijelova u kamenu, pripasivanje, zaštita kamena	2017.	Grad Šibenik	79.000 kn 10.600 EUR
42.	Grupa od 2 portala i 4 vratnice; portal 17. st., vratnice 19. st. i secesija	Čišćenje kamenih portala, sanacija pukotina, restauracija drvenih vratnica i okova	2018.	Grad Šibenik	150.000 kn 20.100 EUR
43.	Kameni balkon na palači Gogala, barok, 18. st.	Čišćenje balkonske ploče i konzola, sanacija nadstrešnice balkonskih vrata, restauracija željezne kovane ograde	2018.	Luigia Gogala Arambasin, Francuska	14.000 kn 1.900 EUR
44.	Dva dimnjaka na kući Galera, barok, 18. st.	Podupiranje skelom, injektiranje zida oko dimnjaka, stezanje dimnjaka oblučilima, obnova opeke, žbukanje	2018.	Grad Šibenik i „Zdravko gradnja“ d.o.o.	150.000 kn + 32.000 kn 24.600 EUR
45.	1 portal i 2 vratnice, zid i ograda, historicizam, 1856.	Restauracija i klesarska obnova portala, restauracija drvenih vratnica, obnova žbuke na zidu, restauracija željezne rešetke	2019.	Grad Šibenik	150.000 kn 20.300 EUR
ukupno	83 arhitektonska elementa i detalja	razno	1998. - 2019.	razni	2.065.150 kn 278.560 EUR

1 Projekt 1: stanje vratnica 1997. godine, prije radova
Project 1: condition of doors in 1997, before restoration

2 Projekt 1: stanje 2010. godine u tijeku prezentacije
Project 1: condition in 2010, during presentation

3 Projekt 2: stanje rešetke prije radova
Project 2: condition of metal grating before restoration

4 Projekt 2: stanje rešetke nakon čišćenja
Project 2: condition of metal grating after cleaning

5 Projekt 7: stanje rešetke 1984. godine
Project 7: condition of metal grating in 1984

6 Projekt 7: replika rešetke 2002. godine
Project 7: metal grating replica in 2002

7 Projekt 9: stanje barokne rešetke prije radova
Project 9: condition of Baroque metal grating before restoration

8 Projekt 9: montaža rešetke na pročelje palače Divnić
Project 9: installing of metal grating to the façade of Divnić palace

9 Projekt 10: stanje prije radova
Project 10: condition before restoration

10 Projekt 10: stanje nakon intervencije
Project 10: condition after restoration

11 Projekt 11: „Dječje boje za stare vratnice“, djeca izvode kolaž na vratnicama iz 19. stoljeća
Project 11: “Children’s colours for old doors”, children creating collage on 19th-century doors

12 Projekt 11: vratnice iz 19. stoljeća nakon radova
Project 11: 19th-century doors after restoration

13 Projekt 13: u tijeku radova
Project 13: during restoration

14 Projekt 13: stanje stropa nakon radova
Project 13: condition of ceiling after restoration

15 Projekt 18: stanje kapelice prije radova
Project 18: condition of chapel before restoration

16 Projekt 18: stanje kapelice nakon radova
Project 18: condition of chapel after restoration

17 Projekt 19: stanje portala prije radova
Project 19: condition of portal before restoration

18 Projekt 19: stanje portala neposredno nakon intervencija
Project 19: condition of portal immediately after restoration

19 Projekt 21: stanje balkona prije radova
Project 21: condition of balcony before restoration

20 Projekt 21: stanje balkona nakon radova
Project 21: condition of balcony after restoration

21 Projekt 24: u tijeku čišćenje portala laserom
Project 24: laser cleaning of the portal

22 Projekt 24: portal nakon radova
Project 24: portal after restoration

23 Projekt 31: stanje grba prije radova
Project 31: condition of coat of arms before restoration

24 Projekt 31: stanje grba nakon radova
Project 31: condition of coat of arms after restoration

25 Projekt 33: demontaža prozorskih istaka („žburtova“) s drugog kata zgrade

Project 33: disassembling of window niches from the second floor of the building

26 Projekt 33: obnova prozorskih istaka („žburtova“) u stolarskoj radionici

Project 33: restoration of window niches in the carpenter shop

27 Projekt 37: stanje grbova prije radova
Project 37: condition of coats of arms before restoration

28 Projekt 37: montaža grbova
Project 37: installing of coats of arms

29 Projekt 40: vratnice prije radova
Project 40: doors before restoration

30 Projekt 40: jedne vratnice nakon radova
Project 40: doors after restoration

31 Projekt 41: bifora prije radova
Project 41: bifora before restoration

32 Projekt 41: bifora nakon radova
Project 41: bifora after restoration

33 Projekt 44: stanje dimnjaka prije radova
Project 44: condition of chimney before restoration

34 Projekt 44: stanje dimnjaka neposredno nakon radova
Project 44: condition of chimney immediately after restoration

35 Projekt 45: stanje uličnog zida prije radova
Project 45: condition of street wall before restoration

36 Projekt 45: stanje uličnog zida u tijeku radova
Project 45: condition of street wall during restoration

LITERATURA

- DEVETAK, VOJKO, *Šibenska katedrala*, Šibenik, 1980., 28.
- DIZDAR, J., Šibenski muzej pod vedrim nebom sa 3.300 eksponata (Stanadi), *Oslobođenje*, Sarajevo, 13. februar/veljača 2016.
- GRUBAČ, J., Starine naše divne – ingenioznim programom „Stanadi“ donatori spašavaju brojne vrijedne detalje u staroj gradskoj jezgri, *Slobodna Dalmacija*, Split, 20. prosinca 2008.
- LONČAR, M., Priznanja donatorima obnove arhitektonskih detalja u povijesnoj jezgri (u povodu obilježavanja pet godina programa STANADI), *Šibenski list*, Šibenik, 24. svibnja 2003.
- ŠIMAC, G., Spašeno šibensko blago, *Večernji list*, Zagreb, 26. svibnja 2003.
- ŠPRLJAN, IVO, Obnovljene dvije šibenske freske, *Vijesti muzealaca i konzervatora*, 1, Zagreb, 2002.
- ŠPRLJAN, IVO, Obnova gotičkog portala na šibenskoj palači Rossini, *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske*, 29/30, Zagreb, 2005./2006.
- ŠPRLJAN, IVO, Obnova gotičkog portala u šibenskoj ulici Jurja Barakovića, *Osvit*, Ogranak MH, Šibenik, 2016.

Summary

STANADI – PROGRAMME OF RESTORATION OF ARCHITECTURAL DETAILS AND ELEMENTS IN ŠIBENIK

The STANADI programme, launched in 1998 and funded by donors and sponsors, is aimed at restoring architectural details and elements within the historic core of the town of Šibenik. The program was established by the Ministry of Culture's Conservation Department in Šibenik at the initiative of architect Ivo Šprljan, author of this article and an employee of the Conservation Department in Šibenik, who also manages and coordinates the programme. The programme itself was preceded by a preparatory documentary phase that included initial recording and photographing of characteristic details, which resulted in a total of 3300 characteristic details present within the historical core of Šibenik. The documentary phase was followed by assessment, i.e. establishing the art historical value of individual architectural details. Only then it was possible to determine restoration priorities according to the criteria of art historical value and current condition of individual elements, categorized as good, bad and dilapidated. The first accomplished restoration project involved Baroque doors originally belonging to the Cathedral of St James, dated 1738 (Figs. 1, 2). The donor of this first project, realized in 1998, was the entrepreneur from Šibenik, Mr Vlado Čović. The donation amounted to 9700 Euros. Since then, a total of 45 projects have been implemented, with a total of 83 interventions on architectural elements. One of the aims of the programme was also to raise awareness of the importance of architectural details as segments of architectural heritage of the town of Šibenik. The programme itself is unique in Croatia and could serve as a model for other Croatian and European cities.

The STANADI programme, launched in 1998 and funded by donors and sponsors, is aimed at restoring architectural details and elements within the historic core of the town of Šibenik. The program was established by the Ministry of Culture's Conservation Department in Šibenik at the initiative of architect Ivo Šprljan, author of this article and an employee of the Conservation Department in Šibenik, who also manages and coordinates the programme. The programme itself was preceded by a preparatory documentary phase that included initial recording and photographing of characteristic details, which resulted in a total of 3300 characteristic details present within the historical core of Šibenik. The documentary phase was followed by assessment, i.e. establishing the art historical value of individual architectural details. Only then it was possible to determine restoration priorities according to the criteria of art historical value and current condition of individual elements, categorized as good, bad and dilapidated. The first accomplished restoration project involved Baroque doors originally belonging to the Cathedral of St James, dated 1738 (Figs. 1, 2). The donor of this first project, realized in 1998, was the entrepreneur from Šibenik, Mr Vlado Čović. The donation amounted to 9700 Euros. Since then, a total of 45 projects have been implemented, with a total of 83 interventions on architectural elements. One of the aims of the programme was also to raise awareness of the importance of architectural details as segments of architectural heritage of the town of Šibenik. The programme itself is unique in Croatia and could serve as a model for other Croatian and European cities.